

VRTIĆ

1

2

OSNOVNA ŠKOLA

3

SREDNJA ŠKOLA

4

DIPLOMA

ANALIZA OBRAZOVNIH PRELAZA • INKLUZIVNO OBRAZOVANJE

Od upisa do diplome

Gdje sistem gubi romsku i egipćansku djecu – i koja mjera djeluje na kojoj stanici

NVU „Bljesak“

Podgorica, maj 2025

Od upisa do diplome

Gdje sistem gubi romsku i egipćansku djecu – i koja mjera djeluje na kojoj stanici

IZDAVAČ	NVU „Bljesak“, Podgorica
VRSTA PUBLIKACIJE	Analiza dokumenata i sekundarnih podataka
OBLAST	Inkluzivno obrazovanje; zaštita i promovisanje ljudskih i manjinskih prava
MJESTO	Podgorica

Analiza obuhvata dokumente i podatke objavljene zaključno s majem 2025. godine; kasnije objavljeni podaci nijesu uključeni. Stavovi i procjene pripadaju autorima i ne odražavaju nužno stavove institucija čiji su dokumenti analizirani.

Sadržaj

	Uvod	4
	Karta puta	5
1	Stanica 1: Vrtić: ulazak u sistem	6
2	Stanica 2: Osnovna škola: ostati u klupi	8
3	Stanica 3: Prelazak u srednju školu	11
4	Stanica 4: Diploma – i šta poslije	13
	Mapa mjera	14
	Preporuke po stanicama	16
	Zaključak	17
	Izvori	18

Uvod

Romska i egipćanska djeca u Crnoj Gori ne ispadaju iz obrazovanja nasumično. Gube se na tačno određenim mjestima – na ulazu u vrtić, u višim razredima osnovne škole, na prelasku u srednju školu i pred diplomom. Svaki od tih prelaza je stanica na kojoj dio djece „siđe s voza” i rijetko se vrati.

Ova analiza prati upravo te prelaze. Za svaku od četiri stanice pitamo: koliko djece se tu gubi, zašto, i koja mjera države djeluje baš u tom trenutku. Cilj nije da ponovimo poznate brojke, već da pokažemo gdje su mjere jake, a gdje ih nema – i gdje bi dodatni napor imao najveći efekat.

Analiza je zasnovana na dokumentima i podacima objavljenim zaključno s majem 2025. godine: istraživanju MICS iz 2018, zvaničnim izvještajima države, Strategiji reforme obrazovanja 2025–2035, izvještajima Zaštitnika ljudskih prava i sloboda i Savjeta Evrope. Nismo sprovodili terensko istraživanje. Tamo gdje se izvori međusobno ne slažu, to otvoreno navodimo.

Karta puta

Četiri stanice na putu od upisa do diplome – i koliko djece stiže do svake

Izvori: Strategija reforme obrazovanja 2025–2035 (početne vrijednosti za rano obrazovanje i stopu prelaska; podaci o završavanju škole prema MICS-u, kako ih navodi Strategija).

STANICA 1

Vrtić: ulazak u sistem

Stanica na kojoj se gubi najviše djece – i to prije nego što je obrazovanje uopšte počelo.

15%

romske i egipćanske djece od 3 i više godina uključeno je u rano obrazovanje – početna vrijednost Strategije reforme obrazovanja

64%

djece iz romskih naselja nije u obrazovanju godinu dana prije polaska u školu (prosjeak: 20%)

Prema istraživanju MICS iz 2018, u romskim naseljima je 64% djece godinu dana prije polaska u školu van bilo kakvog oblika obrazovanja, naspram 20% na nivou države (*UNICEF, 2022*). Strategija reforme obrazovanja 2025–2035, usvojena u aprilu 2025, kao početnu vrijednost navodi da je u rano obrazovanje uključeno svega 15% romske i egipćanske djece uzrasta 3 i više godina, i postavlja cilj od 30% do 2030. i 60% do 2035. godine (*SRO, 2025*).

Administrativni podaci pokazuju da broj upisane djece dugo stagnira: 190 u 2017, 224 u 2020/21, 192 u 2021/22. godini (*Izvjestaj CG, 2022*), a zatim raste na 295 u školskoj 2023/24 (*SRO, 2025*). Porast je ohrabrujući, ali još uvijek daleko od ciljeva koje je država sama postavila.

ŠTA DRŽAVA RADI NA OVOJ STANICI

Pripremni programi

Kratki programi pripreme za polazak u školu, organizovani u devet opština, s trajanjem produženim sa dvije na četiri sedmice (*EPRMJ, 2019*).

Oslobađanje od troškova

Besplatni udžbenici i oslobađanje od troškova boravka u vrtiću za djecu iz romske i egipćanske zajednice (*EPRMJ, 2019*).

Zatvaranje segregisanog vrtića

Savjetodavni komitet Savjeta Evrope je 2019. kao pozitivan korak ocijenio zatvaranje segregisanog predškolskog objekta na Koniku (*SK OKZNM, 2019*).

GDJE MJERA NEDOSTAJE

Četvoronedjeljni pripremni program ne može zamijeniti redovno predškolsko vaspitanje. Savjetodavni komitet je 2024. godine utvrdio da segregacija na predškolskom nivou i dalje postoji (*SK OKZNM, 2024*). Ne postoji sistemska mjera koja bi porodicu aktivno povezala s vrtićem – prevoz, saradnik u inkluziji u vrtiću ili posjeta porodici prije upisa.

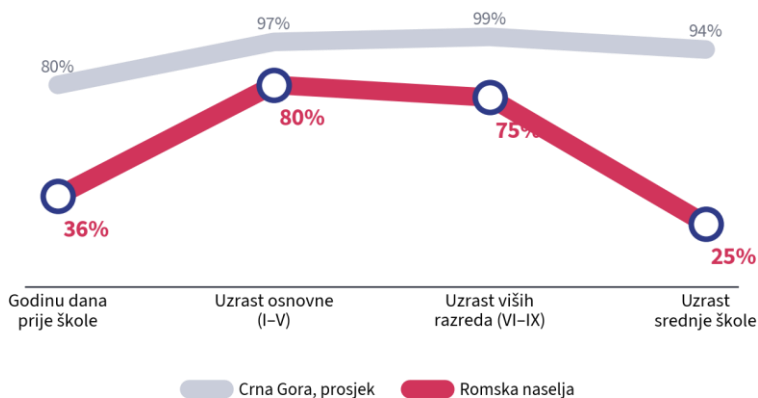

STANICA 2

Osnovna škola: ostati u klupi

Gotovo sva djeca se upišu. Pitanje je koliko njih stvarno uči i ko stigne do devetog razreda.

Upis u osnovnu školu je najuspješniji dio priče. Broj romskih i egipćanskih učenika porastao je sa 1.622 u 2016. na 1.856 u 2021/22 (*Izveštaj CG, 2022*), a Strategija reforme obrazovanja za 2023/24. navodi 1.879 učenika (*SRO, 2025*). Ipak, prema MICS-u, 20% djece iz romskih naselja uzrasta nižih razreda i 25% uzrasta viših razreda osnovne škole nije u školi, naspram 3%, odnosno 1% na nivou države (*UNICEF, 2022*).

Grafikon 1. Udio djece koja su u obrazovanju, po uzrastu – romska naselja i Crna Gora, 2018 (100% minus stopa djece van obrazovanja). Kategorije prate metodologiju MICS: „osnovna“ odgovara razredima I–V, a „niža srednja“ razredima VI–IX devetogodišnje osnovne škole. Izvor: UNICEF (2022), na osnovu MICS 2018.

Strategija reforme obrazovanja, pozivajući se na MICS, navodi da osnovnu školu završi 56% romske djece (*SRO, 2025*). U fokus grupama koje su

prethodile izradi Strategije, učenici iz romske i egipćanske zajednice rekli su da su često doživljavali diskriminaciju i od nastavnika i od vršnjaka, da su im udžbenici teško razumljivi i da ih nepouzdan prevoz sprečava da redovno pohađaju nastavu (SRO, 2025).

„Uprkos ovim izazovima, Romi i Egipćani izrazili su optimizam, vjerujući da bi mogli poboljšati svoje obrazovne ishode ako bi imali više vremena i podrške.”

— Strategija reforme obrazovanja 2025–2035, o nalazima fokus grupa

ŠTA DRŽAVA RADI NA OVOJ STANICI

+	Besplatni udžbenici Od školske 2018/19. Ministarstvo prosvjete obezbjeđuje complete udžbenika za sve romske i egipćanske učenike (EPRMJ, 2019).
+	Besplatan prevoz Od 2019. za oko 400 učenika u Podgorici, Nikšiću i Beranama (Izvještaj CG, 2022); prema Vladi, 2024. za preko 600 učenika, uključujući i Cetinje (Vlada, 2024).
+	Saradnici u socijalnoj inkluziji Broj je rastao sa 10 na 18 finansiranih iz budžeta, zatim 21 (2018/19), 22 (2021/22) i 26 (2024) (EPRMJ, 2019; Vlada, 2020; EPRMJ, 2022; Vlada, 2024).
+	Rano upozorenje Od 2017/18. primjenjuje se protokol za prevenciju napuštanja školovanja, s pokazateljima ranog upozorenja u MEIS-u i komisijama u Podgorici, Nikšiću i Beranama (EPRMJ, 2019).

GDJE MJERA NEDOSTAJE

Savjetodavni komitet je 2024. utvrdio da na jednog saradnika u inkluziji dolazi 70 djece (*SK OKZNM, 2024*); Vlada je predložila normativ od 35 (*Vlada, 2024*). Zaštitnik je utvrdio da su saradnici neopravdano manje plaćeni od drugih zaposlenih u školama, a preporuka nije izvršena (*Zaštitnik, 2025*). Istraživački novinari su 2022. zabilježili da romski i egipćanski učenici u Podgorici pohađaju samo sedam škola i da pojedini učenici završavaju osnovnu školu bez osnovne pismenosti (*CIN-CG, 2022*). Mjere drže djecu u klupi, ali nema mjere koja sistematski prati šta su naučila.

STANICA 3

Prelazak u srednju školu

Najуже grlo sistema: ovdje se, prema državnim podacima, gubi devet od deset djece.

10%

stopa prelaska romske i egipćanske djece iz osnovne u srednju školu – početna vrijednost Strategije reforme obrazovanja

75%

mladih iz romskih naselja srednjoškolskog uzrasta nije u školi (prosjeak: 6%)

Strategija reforme obrazovanja kao početnu vrijednost navodi stopu prelaska romske i egipćanske djece iz osnovne u srednju školu od svega 10%, i postavlja cilj da se ona poveća za 25% do 2030. i za 35% do 2035. godine (*SRO, 2025*). Prema MICS-u, 75% mladih srednjoškolskog uzrasta iz romskih naselja nije u školi, naspram 6% na nivou države (*UNICEF, 2022*).

Broj srednjoškolaca ipak raste: sa 112 u 2016. na 207 u septembru 2021 (*Izveštaj CG, 2022*) i 211 u 2023/24 (*SRO, 2025*). U 2021. godini među srednjoškolcima je bilo 115 mladića i 92 djevojke (*EPRMJ, 2022*) – razlika koja upućuje na to da djevojčice češće odustaju upravo na ovom prelazu.

Grafikon 2. Broj romskih i egipćanskih učenika po nivou obrazovanja. *Prvi podatak za predškolsko odnosi se na 2017, a za osnovnu i srednju školu na 2016. godinu. Izvori: Četvrti izvještaj Crne Gore o sprovođenju Okvirne konvencije (2022); Strategija socijalne inkluzije RE 2021–2025; Strategija reforme obrazovanja 2025–2035 (2023/24).

ŠTA DRŽAVA RADI NA OVOJ STANICI

Stipendije za srednjoškolce

Mjesečna stipendija od 60 eura; od januara 2019. isplaćuje je Ministarstvo prosvjete (EPRMJ, 2019; Izvještaj CG, 2022).

Besplatno polaganje ispita

Besplatno polaganje vanrednih ispita za kvalifikacije četvrtog nivoa (EPRMJ, 2019).

GDJE MJERA NEDOSTAJE

Ovo je stanica s najvećim gubitkom i najmanje mjera. Saradnici u inkluziji rade u osnovnim školama, a ne prate dijete u srednju. Savjetodavni komitet je 2024. kao preporuku za hitno djelovanje zatražio da država pokrije troškove ispita u završnoj godini srednje škole, obezbijedi da se stipendije isplaćuju na vrijeme i da predstavljaju stvaran podsticaj, i angažuje više medijatora radi kontinuiteta između nivoa obrazovanja (SK OKZNM, 2024). Iznos od 60 eura nije mijenjan godinama.

STANICA 4

Diploma – i šta poslije

Stanica do koje stiže mali broj, ali na kojoj se vidi da je put moguć.

Strategija reforme obrazovanja, pozivajući se na MICS, navodi da srednju školu završi svega 3% romske djece (*SRO, 2025*). Na nivou visokog obrazovanja brojevi su simbolični: u akademskoj 2021/22. za stipendije se prijavilo 12 studenata – sedam mladića i pet djevojaka (*EPRMJ, 2022*).

Studentske stipendije

Stipendija od 150 eura mjesečno (*Izvještaj CG, 2022*); prema komentarima Vlade iz oktobra 2024, povećana na 225 eura, uz najavu daljeg povećanja (*Vlada, 2024*).

GDJE MJERA NEDOSTAJE

Svaki romski i egipćanski maturant i student je dokaz da je put moguć – i potencijalni uzor za mlađu djecu. Ipak, ne postoji program koji bi ove mlade sistematski povezao s mlađim učenicima kao mentore, niti javni podaci o tome šta se s njima događa nakon diplome.

Mapa mjera

Gdje država djeluje, a gdje je praznina

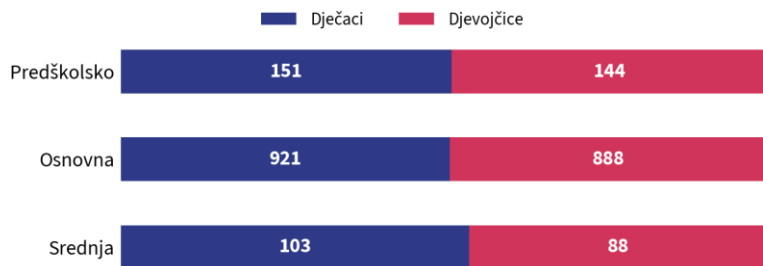
Mjera	Vrtić	Osnovna	Srednja	Diploma
Besplatni udžbenici	djelimično	razvijeno	—	—
Oslobađanje od troškova / stipendije	djelimično	—	razvijeno	razvijeno
Besplatan prevoz	—	razvijeno	—	—
Saradnici u socijalnoj inkluziji	—	razvijeno	—	—
Rano upozorenje na napuštanje	—	razvijeno	—	—
Pripremni programi	djelimično	—	—	—
Mentorstvo i vršnjačka podrška	—	djelimično	—	—

Tabela 1. Pokrivenost stanica mjerama: plavo – razvijena mjera; žuto – djelimična ili kratkotrajna mjera; sivo – mjera ne postoji ili nije pronađena u izvorima. Vršnjačka podrška je planirana Strategijom reforme obrazovanja (mjera 1.2.1). Procjena autora.

Mapa pokazuje jasan obrazac: mjere su koncentrisane u osnovnoj školi, gdje je gubitak djece najmanji, dok su na stanicama s najvećim gubicima – vrtiću i prelasku u srednju školu – mjere slabe ili kratkotrajne. Drugim riječima, sistem najviše ulaže tamo gdje je dijete već „u vozu“, a najmanje tamo gdje treba da uđe ili da presjedne.

O POUZDANOSTI PODATAKA

Podaci za 2023/24. iz Strategije reforme obrazovanja nijesu u potpunosti usklađeni: zbir dječaka i djevojčica u osnovnoj školi iznosi 1.809, a navedeni ukupan broj 1.879; u srednjoj školi zbir je 191, a ukupan broj 211. Takođe, podatak o završavanju osnovne (56%) i srednje škole (3%) Strategija pripisuje MICS-u, ali ga nismo mogli direktno provjeriti u objavljenoj analizi UNICEF-a. Brojke u ovom dokumentu zato treba čitati kao red veličine.

Grafikon 3. Romska i egipćanska djeca po polu i nivou obrazovanja, 2023/24 – zbir prikazanih vrijednosti.
Izvor: Strategija reforme obrazovanja 2025–2035 (Tabela 2).

Preporuke po stanicama

Tamo gdje se djeca gube, tamo treba djelovati

1 Vrtić

- Uvesti saradnike u socijalnoj inkluziji i u predškolske ustanove, s obavezom posjete porodici prije upisa.
- Obezbijediti prevoz do vrtića za djecu iz udaljenih i segregisanih naselja.
- Pripremne programe produžiti na najmanje jednu školsku godinu prije polaska u školu.

2 Osnovna škola

- Uvesti i financirati normativ od najviše 35 djece po saradniku i izjednačiti njihov status s drugim zaposlenima.
- Uz praćenje prisustva uvesti i praćenje postignuća – posebno čitanja i pisanja u nižim razredima.
- Objavljivati godišnje podatke iz sistema ranog upozorenja: koliko djece je identifikovano i koliko vraćeno u školu.

3 Prelazak u srednju školu

- Omogućiti da saradnik u inkluziji prati učenika i u prvoj godini srednje škole.
- Revidirati iznos stipendije od 60 eura i objavljivati rokove isplate.
- Pokriti troškove ispita u završnoj godini, u skladu s preporukom Savjeta Evrope.
- Uvesti posebne mjere za djevojčice na ovom prelazu.

4 Diploma

- Razviti program mentorstva u kome maturanti i studenti iz zajednice podržavaju mlađe učenike.
- Pratiti zaposlenje i dalje obrazovanje mladih nakon diplome.

Zaključak

Put od upisa do diplome za romsko i egipćansko dijete u Crnoj Gori nije jedan dugačak put, već niz prelaza – i svaki od njih je mjesto na kome sistem može da zadrži dijete ili da ga izgubi. Podaci pokazuju da država ima mjere koje djeluju, ali da su one raspoređene nejednako: najjače su tamo gdje je rizik najmanji.

Strategija reforme obrazovanja 2025–2035 prvi put postavlja mjerljive ciljeve upravo za dvije najkritičnije stanice – rano obrazovanje i prelazak u srednju školu. To je prilika da se mjere premjeste tamo gdje su najpotrebnije. Ako se to ne desi, ciljevi će ostati na papiru, a djeca će i dalje silaziti na istim stanicama.

Izvori

Oznake u zagradama u tekstu upućuju na ove izvore

CIN-CG, 2022	Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (26. 6. 2022). Romska i egipćanska djeca i sistem obrazovanja: završe školu, ali neki ne znaju da pišu. https://www.cin-cg.me/romska-i-egipcanska-djeca-i-sistem-obrazovanja-zavrse-skolu-ali-neki-ne-znaju-da-pisu/
EPRMJ, 2019	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (maj 2019). Peti izvještaj Crne Gore o sprovođenju Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima. https://wapi.gov.me/download/2b21e4f5-fd99-4843-bd68-82234f441026?version=1.0
EPRMJ, 2022	Crna Gora (8. 12. 2022). Šesti periodični izvještaj o sprovođenju Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima. https://rm.coe.int/montenegropr6-me/1680a9d225
Izvještaj CG, 2022	Crna Gora (2022). Četvrti izvještaj o sprovođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina (primljen 8. 12. 2022). https://rm.coe.int/4th-sr-montenegro-me/1680a96641
SK OKZNM, 2019	Savjetodavni komitet Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina (2019). Treće mišljenje o Crnoj Gori, usvojeno 7. 3. 2019. https://rm.coe.int/3rd-op-montenegro-en/168096d737
SK OKZNM, 2024	Savjetodavni komitet Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina (2024). Četvrto mišljenje o Crnoj Gori, usvojeno 30. 5. 2024, objavljeno 10. 10. 2024. https://rm.coe.int/4th-op-montenegro-en/1680b1c745
SRO, 2025	Vlada Crne Gore (2025). Strategija reforme obrazovanja 2025–2035 sa Akcionim planom 2025–2026 (usvojena 17. 4. 2025). Podgorica: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija.
Strategija RE, 2021	Vlada Crne Gore (2021). Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021–2025. https://www.rcc.int/romaintegration2020/files/admin/docs/44094b7464e18540b569501bb1974d66.pdf
UNICEF, 2022	Sakamoto, J., Fuller, S., Amaro, D. i Wang, Y. (2022). Education Pathways in Roma Settlements: Findings from MICS6 in Kosovo, Montenegro, North Macedonia and Serbia. UNICEF. https://data.unicef.org/wp-content/uploads/2022/01/UNICEF-2022-Education-pathways-in-Roma-settlements.pdf
Vlada, 2020	Vlada Crne Gore (2020). Srednjoročni izvještaj o sprovođenju preporuka trećeg ciklusa Univerzalnog periodičnog pregleda. https://www.ohchr.org/sites/default/files/lib-docs/HRBodies/UPR/Documents/Session29/ME/Montenegro3rdCycle.pdf
Vlada, 2024	Vlada Crne Gore (2024). Komentari na Četvrto mišljenje Savjetodavnog komiteta (primljeni 7. 10. 2024). https://rm.coe.int/4th-com-montenegro-en/1680b1de42
Zaštitnik, 2025	Zaštitnik ljudskih prava i sloboda (2025). Izvještaj o zaštiti od diskriminacije za period 1. 1. – 31. 7. 2024. https://www.ombudsman.co.me/Posebni_Izvjestaji.html